

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ АВТОРСЬКИМИ ПРАВАМИ

HISTORY OF THE ESTABLISHMENT OF THE ORGANIZATION OF COLLECTIVE COPYRIGHT MANAGEMENT

Кузнецова Л.В., к.ю.н.,
завідувачка кафедри публічного та приватного права
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова

Дулгерова О.М., к.і.н.,
доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

В нормах Конституції України як Основного закону держави закладені засади правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності, в тому числі відносини у сфері авторського права та суміжних прав. Конституція України гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Організації колективного управління створюються суб'єктами авторського права або суміжних прав і мають статус юридичної особи. Діюче законодавство допускає утворення окремих організацій, які управляють визначеними категоріями майнових прав певних категорій суб'єктів авторського права або суміжних прав, або організацій, які управляють різними майновими правами в інтересах різних категорій суб'єктів авторського права або суміжних прав. Суб'єкти авторського права або суміжних прав можуть також доручати управління своїми майновими правами на колективній основі відповідним державним організаціям установчі документи яких передбачають здійснення таких функцій. Структура органів організацій колективного управління майновими правами зумовлюється організаційно-правовою формою такої організації.

На сьогодні в Україні колективне управління майновими авторськими правами здійснює Українське агентство з авторських та суміжних прав, яке є першою в історії України виключно авторською організацією з управління авторськими правами, визнаною на міжнародному рівні, що керується виключно авторами і правовласниками.

Ключові слова: авторське право, майнові права автора, організація авторів, суміжні права, авторське агентство.

The principles of legal regulation of social relations in the field of intellectual property, including relations in the field of copyright and related rights, are laid down in the norms of the Constitution of Ukraine as the Basic Law of the State. The Constitution of Ukraine guarantees citizens freedom of literary, artistic, scientific and technical creativity, protection of intellectual property, their copyrights, moral and material interests arising in connection with various types of intellectual activity. Every citizen has the right to the results of his intellectual and creative activity; no one can use or distribute them without his consent, with exceptions established by law. Everyone has the right to own, use and dispose of their property, the results of their intellectual and creative activity.

Collective management organizations are created by subjects of copyright or related rights and have the status of a legal entity. Current legislation allows the formation of separate organizations that manage certain categories of property rights of certain categories of subjects of copyright or related rights, or organizations that manage different property rights in the interests of different categories of subjects of copyright or related rights. Subjects of copyright or related rights may also entrust the management of their property rights on a collective basis to relevant state organizations whose founding documents provide for the implementation of such functions. The structure of bodies of organizations of collective management of property rights is determined by the organizational and legal form of such an organization.

Today, collective management of property copyrights in Ukraine is carried out by the Ukrainian Agency for Copyright and Related Rights, which is the first in the history of Ukraine exclusively author organization for copyright management, recognized at the international level, managed exclusively by authors and rights holders.

Key words: Copyright, author's property rights, authors' organization, related rights, author's agency.

Постановка проблеми. Генеза колективного управління авторськими правами безпосередньо пов'язана з проблемою захисту авторських прав та виплатою авторської винагороди, а також складністю в індивідуальному порядку здійснювати контроль автора за процесом використання творчої праці.

Аналіз наукових досліджень. Проблемними питаннями організації колективного управління майновими правами займалися багато вчених та дослідників, зокрема: Бондаренко С.Р., Верес І.Я., Денисова Р.О., Кривенко М.О., Ізбаш О.О., Капіца Ю.М., Костів О.З. Проте першочерговий поштовх, що заклав підвалини для формування правового інституту організації колективного управління майновими правами у вітчизняній правовій літературі досліджено лише частково.

Мета статті – за допомогою історичного та порівняльно-правового методу дослідити основні етапи становлення організації колективного управління майновими права автора.

Виклад основного матеріалу. Поява авторського права безпосередньо пов'язана з відтворенням творчого результату, який мав на меті досягнути автор або інші особи. Так як, виникла необхідність у захисті автора від свавільного використання твору без його дозволу, у зв'язку з чим було закріплене власне право автора щодо відтворення власного твору. Дане право, закріплене за автором стало базою для розвитку сучасного авторського права. Так, як власне право на відтворення виступає правом на наступне надання твору об'єктивної форми, чим дає можливість твору бути доступним для сприйняття іншими особами [1].

Перша міжнародна конвенція в частині захисту авторських прав, була прийнята в інтересах книговидавців. Це дало право видавцям та книготорговцям об'єднуватися в гільдії, зберігати монополії на книгодрукування і книготоргівлю водночас автори творів знаходилися в залежності від них.

Подальша необхідність захисту авторських прав, збору і виплати авторської винагороди, усвідомлення того, що використання авторських творів для широкого загалу ускладнює індивідуальний контроль автора за такими процесами, зробило його практично неможливим. Тому постала необхідність у авторів щодо створення структур, які забезпечували б ефективне управління їх правами.

Сучасне авторське право зародилось у 18 ст. у Англії. Великий вплив на його становлення та формування поклав Статут королеви Анни (Акт про заохочення просвітництва) 1709 року, який прийнято вважати першим законом про авторське право, а також Декрет про право на постановку і виконання драматичних і музичних творів та Декрет про право власності авторів на літературні твори, твори композиторів, живописців та художників, прийнятих революційною французькою Конституційною асамблеєю у 1791 та 1793 роках [2, с. 63].

З часом, на батьківщині континентальної системи авторського права, а саме у Франції з'являються перші авторські професійні спілки, що виборювали право авторів на твори і відстоювали позицію про те, що в центрі авторського права має стояти безпосередньо сам автор.

Відтак, перша організація авторів, що обстоювала їх права, пов'язана з іменем П'єра Огюстена Карона де Бомарше, прославившись завдяки своїм відомим творам «Севільського цирульника» та «Весілля Фігаро». За його ініціативи в 1777 році було створено Бюро по драматичному законодавству, яке займалося питаннями правового захисту драматургів. Через півстоліття, у 1829 році Бюро було трансформовано у Товариство драматичних авторів і композиторів (SACD), яке першим розпочало здійснювати колективне управління правами авторів [1].

В 1837 році за прикладом Бомарше французькими письменниками на чолі з Оноре де Бальзаком, Олександром Дюма та Віктором Гюго було створено Товариство літературних авторів [3].

Створенням розвинутої системи колективного управління майновими правами став судовий позов проти кафе «Амбасадор» на Єлисейських полях у Парижі (1847 р.), де виконувалася музика. Ініціаторами такого судового позову були два композитори Поль Енріон і Віктор Паризо, автор слів Ернест Бурже, підтримані їхнім видавцем [4]. Автори вважали несправедливим те, що вони повинні сплачувати за місця і їжу в кафе у той час, коли ніхто не мав ні найменшого наміру сплачувати за публічне використання їхніх творів оркестром. Відтак вони прийняли рішення про те, що не будуть розплачуватися до тих пір, поки не заплатять їм. Суд позов авторів задовольнив, а власник кафе був зобов'язаний виплатити велику авторську винагороду.

Таким чином, окреслене вище рішення суду стало поштовхом для композиторів і авторів текстів в реалізації нових творчих здобутків. Водночас стало цілком зрозуміло, що самостійно жоден автор не зможе відстежувати використання власного твору, а тим більше реалізувати свої авторські права. Усвідомлення цього стало поштовхом тому, що в 1850 році було утворено Центральне агентство по захисту прав авторів і композиторів, а з 28 лютого 1859 року в силу певних причин його було реорганізували в Товариство авторів, композиторів і музичних видавців (SACEM), яке на сьогоднішній день є однією з найбільших та авторитетних організацій колективного управління правами авторів [4].

У 1851 року завдяки створенню Товариства авторів, композиторів і музичних видавців (SACEM) з метою управлінської діяльності в частині публічного виконання музичних недраматичних творів обсяг колективного управління майновими правами був розширений правами по публічному управлінню щодо виконання музичних творів. У подальшому товариства, що управляли правом на публічне використання недраматичних музичних прав стали називатися товариствами «малих прав», а товариства, які здійснювали

управління правами на постановку драматичних творів, – товариствами «великих прав» [2, с. 64].

Впродовж XIX століття подібні авторські товариства, тобто організації по управлінню майновими правами було створено в усіх тогочасних державах Європейського континенту, а з часом майже на всій території земної кулі. Зокрема, в Російській імперії, до складу якої входила більшість територій сучасної України в 1874 році було створено Товариство драматичних письменників.

В США захист публічних прав для музики вперше було гарантовано Законом 1909 року про авторські права. Однак, провівши підрахунки обсягу витраченої праці по підготовці індивідуального дозволу на використання музичного твору в закладах дозвілля та відпочинку, як то: ресторан, бар, нічний клуб, радіостанція та телеканали з'ясувалася недоцільність в ліцензуванні та в зборі винагороди за такі публічні виступи.

Тому в 1914 році групою популярних на той час композиторів, серед яких: Ірвінг Берлін, Віктор Херберт та Джон Філіп Суоса була створена Американська асоціація композиторів, авторів та виконавців (ASCAP), що виконувала функції координаційного центру ліцензування діяльності та збору ліцензійних платежів [1].

Розвиток та популяризація музичних творів як в середині власної країни, а й за її межами стало поштовхом для подальшого розвитку зв'язків з організаціями, що здійснюють управління правом публічного виконання музичних творів. Швидкий розвиток таких організацій характеризувався тим, що автори не мали змоги стежити за використанням своїх творів у всіх розважальних закладах, концертних виступах. Тому в XIX та XX ст. такі установи були створені майже у всіх країнах світу.

Спочатку підприємці не сплачували кошти за використання творів і ASCAP доводилося подавати позови. Проте Верховний суд США встановив вирішальний прецедент того, що являє собою комерційний виступ в справі Херберт проти Шенлі. Композитор Віктор Херберт подав позов на ресторан «У Шенлі» за використання його композицій без дозволу (ліцензії) [4].

Відповідач, яким виступав сам господар закладу апелював на тому, що мелодії, які звучать в закладі є виключно безкоштовними, а сам заклад тобто не включав в оплату відвідувачу вартість за прослуховування музичного твору. Верховний суд США постановив, що пряма плата за композиції не повинна нараховуватися, так, як достатньо того, що музика була використана в процесі заробітку грошей рестораном. Однак суд вважав, що музика є частиною продукту, який отримує клієнт ресторану.

Саме тому Верховний суд США апелював на тому, що використання музики в ресторанах надає затишної атмосфери, завлікає клієнтів, і на цій підставі ресторанному бізнесу буде використання музики фінансово вигідно. Також власники ресторанів мають повне право відмовитися від музики та запропонувати своїм відвідувачам споживання їжі в повній тиші. Суд довів, що музичні композиції входять до загальної частини обслуговування клієнта, ось чому немає окремої графі в оплаті за музику. Як відомо, музика не є єдиним об'єктом, але ж їжу, ймовірно, можна було б придбати дешевше в іншому місці без прослуховування композицій [4].

В 1920 році ASCAP почала ліцензувати ресторани, нічні клуби, концертні клуби. Дещо пізніше використання творів радіостанціями мало бути ліцензованим. Все це було б неможливим без активної спільної боротьби авторів за свої права.

З метою спрямування сил для належної охорони авторських прав у червні 1925 року делегатами з 18 товариств було створено Міжнародну конфедерацію товариств авторів і композиторів (CISAC), штаб-квартира якої знаходиться у Парижі [5, с. 81]. CISAC наразі є найстарішою і найшанованішою неурядовою міжнародною організацією,

яка представляє інтереси авторів і здійснює потужний вплив на розвиток міжнародної системи охорони авторського права та на політику інших держав у галузі суспільного життя.

В межах повноважень CISAC організації колективного управління правами авторів здійснюють координацію своєї діяльності, підписують договори в частині взаємного представництво інтересів, що дає можливість для національних організацій колективного управління представляти у своїх країнах не лише «національний репертуар», а й «світовий репертуар» [6]. Згідно Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів [7] на іноземних авторів поширюються однакові права щодо національних творців. Завдяки цьому утворюється «світова система колективного управління», що дозволяє ефективно забезпечувати права авторів на території держав, чії організації входять до CISAC.

У зв'язку з відсутністю фізичної можливості для композиторів належно відслідковувати використання власних творів у всіх концертних залах, ресторанах, кафе, на балах і на танцях швидкими темпами почали розвиватися організації управління музичного репертуару. Впродовж століття, а саме з початку XIX століття до початку XX століття аналогічні товариства по захисту прав авторів, що отримали назву організації з управління правами на публічне виконання були створені практично в усіх країнах світу. Такі організації почали спільну співпрацю та спрямовували свої зусилля на створення міжнародного органу для координації своїх дій в частині формування потужної охорони прав авторів в усьому світі [8].

Стосовно зародження колективного управління майновими правами в нашій державі, то воно було безпосередньо пов'язане з еволюцією авторського права в СРСР, до складу якого входила Україна. Так, за радянських часів авторському праву були притаманні наступні риси: непередаваність авторських прав, суворе правове регулювання авторських договорів, зокрема розмірів авторської винагороди, наявність досить широкого кола випадків вільного або напіввільного використання творів. Цілком зрозуміло, що за таких умов функціонування спеціальних організацій зі збору винагороди не було актуальним.

Не зважаючи на це, українське суспільство доклало максимум зусиль для розквіту тогочасної національної драматургії. Так перший на території України орган, що займався правами вітчизняних авторів було створено в 1926 році, це було Українське театральне товариство драматургів та композиторів. На початку 1930-х років його було реформовано спочатку у «Всеукмдрах», а потім в Українські управління з авторських прав [9]. До керівництва такими управління входили Лесь Курбас та Микола Куліш.

Знекровлене антиукраїнськими репресіями та через події Другої Світової війни Українське управління з авторських прав тимчасово припинило свою роботу до 1944 року, і лише після звільнення України від німецької окупації воно відновлює роботу.

Колишній СРСР з метою захисту прав авторів в 1973 році був приєднаний до Всесвітньої конвенції про авторське право, і тим самим виникла потреба у проведенні діяльності Управління до вимог світових стандартів. Внаслідок змін, що відбулися у 1974 році, на базі Управління засновується Українське республіканське відділення Всесоюзного агентства з авторських прав – УРВ ВААП. У 1989 році УРВ ВААП набуває статусу республіканського агентства [9].

В 1991 році Україна набула статусу незалежної держави, що стало викликом по утворенню власних державних структур та інститутів, які б опікувалися різними сферами життя суспільства. Тому, 25 квітня 1992 році у відповідності з Постановою Кабінету Міністрів за № 154 було створено Державне агентство України з авторських і суміжних прав, яке функціонувало при Кабінеті

Міністрів України як орган державного управління, на який було покладено завдання належно привести у життя політику України в сфері авторського права [10, с. 21].

З 1993 по 1996 рік Україна активно переймає норми загальноприйнятої світової практики у сфері авторського права. У цей період Україна стає членом постійного комітету авторського права Всесвітньої організації інтелектуальної власності, учасником Всесвітньої конвенції про авторське право 1952 року, приєднується до Бернської конвенції «Про охорону літературних та художніх творів». Поряд з цим вдосконалюється законодавча база, а саме приймається Закон «Про авторське право та суміжні права», на державному рівні визначаються мінімальні ставки авторської винагороди, розробляються механізми реєстрації прав автора на твір, норми авторського права стають конституційними [11, с. 60].

У 1996 році активну участь агентства у формуванні правового середовища у сфері інтелектуальної власності отримує визнання на світовому рівні – і, Україну, приймають асоційованим членом до Міжнародної конфедерації товариств авторів та композиторів CISAC.

У 2005 році агентство стає повноправним членом Міжнародної конфедерації товариств авторів та композиторів CISAC. У цей період в УААСП активно розробляються типові форми договорів, що повністю відповідають чинному законодавству України та встановленій міжнародній практиці у сфері авторського права; формуються унікальні бази даних з інформацією про українських авторів та їх твори [9].

У 2006 році з CISAC підписується ISWC-договір про управління процедурою присвоєння номера кожному музичному твору створеному автором, який є членом УААСП. В цей же час ведеться робота з підготовки та впровадження спеціалізованого програмного забезпечення, що відповідає міжнародним стандартам.

В Україні організації колективного управління вперше своє законодавче визнання отримали у Законі України «Про авторське право і суміжні права» [12]. Аналіз ст. 46 Закону України «Про авторське право і суміжні права», статтей 47-49, що наразі втратили чинність у зв'язку з прийняттям Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [13] дає підстави стверджувати, що правовий статус цих організацій у законодавстві було визначено фрагментарно, в тому числі і їх взаємовідносини з суб'єктами авторського права та суміжних прав, що на практиці породжувало безліч проблем, багато з яких не знаходили свого вирішення і до цього часу.

Згідно з діючим законодавством організаціями колективного управління майновими правами є організації, що управляють на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і не мають на меті одержання прибутку.

Впродовж багатьох років єдиною організацією колективного управління авторськими і суміжними правами в Україні було державне підприємство «Українське агентство з авторських та суміжних прав».

Стрімкий розвиток великої кількості організацій колективного управління в Україні датується серединою 00-х першою половиною 10-х років. Наразі їх налічується близько вісімнадцять, понад шістьнадцять з яких знаходяться в Києві. Найбільшими з них є об'єднання підприємств «Український музичний альянс» («УМА») Українське агентство з авторських та суміжних прав. УМА було створено у вересні 2001 р. з 2003 р. УМА здійснює колективне управління майновими правами виконавців та виробників фонограм (відеограм) [9].

Висновки. Становлення колективного управління авторськими правами пройшло складний етап свого формування від примітивних гільдій до організацій, які наділені на законодавчому рівні механізмом захисту автор-

ських прав. Перша, на законодавчому рівні врегульована організація з колективного управління з'явилася в 19 сторіччі в Франції – Товариство авторів, композиторів і музичних видавництв (SACEM), яке наразі є одним з найбільших та авторитетних організацій колективного управління майновими правами авторів. На Україні питанням управління та охорони творчості займалося Українське управління

з авторських прав, маючи статус важливої частини функціонування культурного життя України. Такі організації колективного управління правами створювалися за ініціативи самих авторів. Передбачалось створення мережі агентів, які забезпечували б виконання даних функцій, які з часом вдосконалювалися і стали основою для організацій колективного управління майновими правами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронін Д.О. Історія авторських суспільств. URL: <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/handle/123456789/5001>.
2. Бондаренко С.В. Історико-правові передумови виникнення організацій колективного управління. *Юридична Україна*. 2013. № 2. С. 62-66.
3. Кривенко М.О. Історія виникнення організацій з управління майновими правами авторів. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8260/Chasopys%2020209-213.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Історія колективного управління правами суб'єктів авторського права та суміжних прав. URL: <http://royalty.com.ua/istoriya.html>
5. Яворська О. Управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. N 7. С. 26-30.
6. Андрощук Г. ВОІВ і CISAC: нова угода на підтримку діяльності організацій колективного управління. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/voiv-icisac-nova-ugoda-na-pidtrimku-diyalnosti-organizacij-kolektivnogo-upravlinnya.html>
7. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів: Міжнародний документ, від 24.07.1971. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Андрощук Г.О., Роботягова Л.І. Розвиток глобальної міжнародної системи правової охорони інтелектуальної власності. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15673/Androshchuk_Rozvytok_hloba_inoi_mizhnarodnoi_systemy.pdf?sequence=1&isAllowed=y
9. Історія Українського агенства з авторських та суміжних права. URL: <http://uacr.org/pro-nas/istoriya/?lang=ru>
10. Щерба, Любов Поняття та форми колективного управління майновими авторськими та суміжними правами. *Юридична Україна*. 2010. № 11. С. 98-105.
11. Штефан О.О., Штефан А.С. Авторське право і суміжні права у рекламі: Монографія. Київ: ТОВ «Лазурит-Поліграф», 2009. 148с.
12. Про авторське право і суміжні право: Закон України, від 23.12.93 р. № 5792-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/page4>.
13. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України, від 15 травня 2018 року No 2415-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19>.